

Coromines, un geni desaprofitat

En el centenari del naixement del lingüista Joan Coromines cal preguntar-nos si el país ha aprofitat les seves aportacions en el camp de la lexicografia, la defensa del geni de la llengua i la necessitat de construir un gust literari que tenen els lingüistes.

Joan Coromines –deia el 1998 Joan Solà, en la presentació del cicle d'estudi i homenatge a la seva obra, organitzat per la Fundació Caixa de Sabadell– és el lingüista català més complet de tots els temps i, juntament amb Pompeu Fabra, un dels dos que han aconseguit una repercussió més extensa i profunda sobre els diversos aspectes de la llengua. Nosaltres hi afegiríem un tercer lingüista, Francesc de B. Moll, pel que fa a la repercussió de la seva obra, repercussió tan extensa i profunda com la de Fabra i Coromines. Precisament, Moll i Coromines són els autors dels dos grans monuments de la llengua catalana posteriors a la normalització fabriana, el *Diccionari català-valencià-balear*, iniciat per mossèn Alcover i continuat per Moll, amb l'ajut de una llarga llista de corresponsals de tots el Paísos Catalans, i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, elaborat per Coromines amb un equip reduït de col·laboradors, però basat en el fabulós, únic i inigualable coneixement personal que Coromines tenia de la llengua viva i l'escrita.

Però ara que celebrem el centenari del naixement de Joan Coromines (Barcelona, 1905 – Pineda de Mar, 1997), bàsicament amb articles periodístics –la lectura dramatitzada del seu epistolari a la Societat General d'Autors i Editors, promoguda per la Fundació Pere Coromines, n'és una afortunada excepció–, cal preguntar si l'impacte de la seva obra ha estat prou extens i profund, o, en d'altres paraules, si s'han aprofitat convenientment totes les seves aportacions.

La resposta la podem trobar al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut

d'*Estudis Catalans (DIEC)*, publicat el 1995.

A principis dels noranta l'IEC havia decidit elaborar un nou diccionari normatiu que no es limités a posar un “pedaç al diccionari de Pompeu Fabra”, sinó que fos el resultat d'una tasca complexa que requeria un augment substancial dels recursos fins aleshores disponibles, com diu l'acta del consell permanent de l'IEC del 15 d'octubre de 1992. Tot i no voler limitar-se a posar un “pedaç”, en llegir la introducció del diccionari vam posar-nos les mans al cap quan vam veure que Antoni M. Badia i Margarit, president de la Secció Filològica de l'IEC, esmentava el *Diccionari* de Joan Coromines, al costat del d'Alcover i Moll, i el *Diccionari Aguiló*, només per recordar que satisfan “prou dignament” dos dels objectius de Fabra, el vocabulari de la llengua antiga i el dels parlars dialectals. Cap esment, doncs, al lògic i desitjat ús que tot vocabulari català, normatiu o no, ha de fer dels dos grans diccionaris apareguts després del Fabra i que el superen i milloren sistemàticament i en tots els camps, des del morfològic al semàntic, l'Alcover / Moll i el Coromines, com és lògic en tota obra que disposa de més temps i materials dels que comptava l'autor de l'anterior.

La sospita, el temor, que es desprèn del pròleg, que els autoanomenats artesans del *DIEC* i membres de la SF de l'IEC havien elaborat un diccionari nou sense haver buidat, sense haver tingut en compte, els diccionaris Alcover / Moll i Coromines, tot i que no es volien limitar a posar un “pedaç” al Fabra, es va confirmar de forma plena i dramàtica.

Quan, ben aviat, van aparèixer les primeres denúncies de les clamoroses deficiències del *DIEC*, que feia aigües per tot arreu, un destacat membre de la SF de l'IEC va declarar, com a excusa, que no se sabia que el Fabra estigués tan malament i que fins llavors no s'havia fet públic. En altres paraules, la SF de l'IEC va haver de saber per la premsa que el Fabra no estava prou bé. Els seus distingits membres no van ser capaços, sols, de saber com estava el Fabra... precisament perquè, a diferència del redactor dels diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana, Edicions 62, Bromera i Eumo, entre d'altres editorials, no havien llegit ni l'Alcover / Moll ni el Coromines, ni tampoc els textos que, com el de Germà Colon i Amadeu-J. Soberanas, comentaven deficiències concretes del Fabra, perquè aquestes mancances i nyaps no van ser corregits.

Si haguessin llegit l'Alcover / Moll i el Coromines haurien observat que, de forma sistemàtica, els dos diccionaris esmenen, milloren o completen les apressades definicions de Pompeu Fabra, sigui per corregir-ne el sentit o el text de la definició. Francesc de B. Moll ho fa de forma tan ostensible que quan veu que la definició de Fabra és perfecta, la copia de forma textual. Coromines, per la seva banda, bo i sabent que Moll ja ha perfeccionat la definició, la dona de forma indicativa, sumària, però no s'està de rectificar explícitament Fabra si veu que s'equivoca en el sentit, com s'escau en els mots *fortor* i l'expressió *trobar una romeguera*, entre moltes altres.

De més a més, reduir l'Alcover / Moll i el Coromines a vocabularis de llengua antiga i de parlar dialectal és una aberració científica i una desconsideració envers les obres de dos gegants que ha quedat engrandida per la mesquinesa i la voluntat de petitesa del gremi lingüístic. Tant en un diccionari com en l'altre hi ha la llengua viva i culta de totes les èpoques, amb un especial interès pels escriptors dels segles XIX i XX i per la forma més comuna i actual, i en el cas de Coromines el dialectalisme hi és invocat per argumentar l'etimologia d'un mot, no de forma exhaustiva. L'objectiu del Coromines és doble,

DOMÈNEC LIBERT

Joan Coromines (Barcelona, 21 de març de 1905 – Pineda de Mar, 2 de gener de 1997). La seva figura s'ageganta amb el temps, però la divulgació i repercussió de la seva obra no és la desitjada.

com indica el seu títol. Per una banda, l'etimològic i per l'altra, el de completar el recull lèxic dels seus antecessors, en especial Fabra i Moll.

Si els primers filòlegs –en teoria– del país, però responsables de la llengua normativa, no han aprofitat Coromines, es pot dir, per tant, que ha aconseguit una repercussió prou extensa i profunda?

Però, a més de les aportacions en els camps de la lexicografia, des de la fixació de la morfologia a la semàntica, Coromines ha fet una segona gran aportació que, pel que es pot veure dia a dia, ha tingut un abast molt limitat. Coromines ens ensenya, en el seu gran diccionari, a respectar el geni de la llengua, per una banda, i a formar un gust literari, per l'altra. Sovint adverteix del perill d'utilitzar termes i expressions que atempten contra l'esperit de la llengua, com és el cas de l'ús del verb *marxar*, usat equivocadament en substitució d'*anar-se'n*, no pas en el sentit, l'únic genuí, de fer una excursió o desfilars. Si en temps de Coromines ja s'usava erròniament, ara el seu ús ja és aclaparador, fins al punt que, dia a dia, va fent-se més exòtic el genuí *se'n va anar*. Una campanya publicitària d'una zona turística catalana es basa en el lema "No

voldràs marxar", just al costat d'uns peus calçats amb unes sabates de muntanya destinats precisament a marxar per la muntanya: no han vist el contrasentit perquè han perdut el sentit del verb *marxar* i l'esperit de la llengua. La pèrdua d'*anar-se'n* –hagués triomfat la cançó *Se'n va anar* si s'hagués dit *Va marxar?*– indica que els lingüistes i escriptors que haurien de mantenir l'esperit de la llengua i denunciar-ne els empobriments, no han llegit Coromines.

La valoració del gust literari és una altra de les aportacions del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Les reflexions estilístiques que fa Coromines dels seus escriptors preferits i els arguments que utilitza per justificar els que negligeix haurien de ser aprofitades per tot escriptor, per tot intel·lectual amb ganes de fer bé el seu ofici, però també, i aquesta és la gran lliçó, per tot lingüista, perquè els mots només existeixen si formen part d'una llengua. Ho són, d'aprofitades? Ho podrien ser més fàcilment si a més de l'índex de mots, el diccionari comptés amb un índex de noms. L'absència d'aquest segon índex és un altre pal col·locat a les rodes de Joan Coromines.

Lluís Bonada